

**DEMOKRATİK TOPLUMLARDA ÖĞRETMEN NİTELİKLERİ
VE ÖĞRENCİLERE YANSIMALARI¹**
*Attributes of Teachers and Their Reflection on Students in Democratic
Societies*

Yrd. Doç. Dr. Gül TUNCEL

Marmara Üniversitesi, Atatürk Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilgiler Öğretmenliği
ABD, gul.tuncel@marmara.edu.tr

Doç. Dr. Ali BALCI

Marmara Üniversitesi, Atatürk Eğitim Fakültesi, Coğrafya Eğitimi ABD
abalci@marmara.edu.tr

ÖZET

Araştırmada, demokratik toplumlarda öğretmenlerin sahip olması gereken nitelikleri belirlemek ve bu niteliklerin öğrencilere yansımalarını tespit etmek amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda araştırmanın problemi “sosyal bilgiler öğretmenlerinin sahip olduğu nitelikler öğrencilerin demokratik davranış geliştirmelerinde etkili midir?” sorusu oluşturmaktadır. Araştırmanın yöntemi nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması olarak planlanmıştır. Bu kapsamda üç farklı okulda eğitim veren on dört sosyal bilgiler öğretmeni ve onların derslerine girdiği on dört sınıf, araştırmacılar tarafından hazırlanan yapılandırılmış gözlem formuyla tetkik edilmiştir. Ayrıca gözlemden elde edilen verileri desteklemek amacıyla her sınıftan hedef öğrenciler seçilerek odak grup görüşmesi yapılmıştır. Elde edilen veriler içerik analizi aracılığıyla çözümlenmiştir. Araştırmaya katılan öğretmenlerin büyük bir kısmının demokratik olarak nitelendirilebilecek davranışlar sergiledikleri görülmüş ve bu davranışların da önemli bir kısmının öğrencilerin davranışlarına yansıdığı belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Demokratik toplum, öğretmen nitelikleri, demokratik tutum

ABSTRACT

In the research, it is aimed to determine the attributes that the teachers should attain and to identify these attributes' reflection on the students in democratic societies. In this context, the problem of the research is constituted by the question "Is Qualities Which Social Studies Teachers Effective on

---

¹ Bu makalenin ilk hali 20-22 Nisan 2012 tarihli Uluslararası Sosyal Bilgiler Eğitimi Sempozyumu'nda sözlü tebliğ olarak sunulmuştur.

Development of Student's Democratic Behavior?" The method of the research had been planned as a case study within qualitative research methods. Within this context, fourteen social studies teachers from three different schools and the classes they teach were analyzed by the configured observation forms prepared by the researchers. Additionally, in order to support the data that had been obtained from the research, focus group interviews were made with the selected target students. The obtained data was analyzed through content analysis. It was observed that most of the teachers participated in the research were demonstrating behaviors that could be qualified as democratic, and it was determined that a large part of these behaviors reflected the behaviors of the students.

Keywords: *Democratic society, teacher attributes, democratic behavior*

1.GİRİŞ

Kelime olarak "halk iktidarı" anlamına gelen demokrasi, günümüze kadar farklı anlamlara bürünerek varlığını göstermiştir. Birey açısından ele alındığında demokrasi, bireyin bir toplumda hak ve özgürlüklerini herhangi bir tehdit altında kalmadan arayabilmesi ve elde edebilmesi demektir. Ancak birey hak ve özgürlüklerini diğer bireyler karşısında arayamıyor ve elde edemiyorsa bunun sonucunda kaos ve anarşi ortaya çıkar, zira demokrasinin karşıtı totaliter bir rejim değildir. Yani kâğıt üzerinde kalan demokrasi anarşiye dönüşmektedir. Diğer yandan kuramsal olarak bireyi en iyi biçimde koruyup gözeten bir sistem olması bakımından demokraside, öncelikle birey hak ve özgürlüklerinin ne olduğundan bahsetmek gerekmektedir. Kuşkusuz birey hak ve özgürlükleri, bireyin her istediğini yapabilmesi ya da istediği şekilde davranabilmesi demek değildir. Birey hakları toplumsal önceliklerle, bir toplum içinde yaşamının gerektirdiği ilkelerle belirlenmektedir (Ural, 1988: 451-455).

Ülkemiz de demokrasiyi temel almayı amaçlayan bir yönetim biçimine sahip olmayı hedeflediği için bilişsel düzeyde demokratik tutum geliştirmenin yanı sıra bu tutumları davranışsal boyuta da taşıyan vatandaşlara ihtiyaç duymaktadır. Demokrasinin demokratik vatandaşlara, geleceğin demokratik vatandaşlarının da demokratik öğretmenlere ihtiyacı vardır. Çocukların ailede kazandığı demokratik tutumları geliştiren en

önemli faktör öğretmendir. Aklın temsilcisi olarak öğretmen, aynı zamanda çocuğa kendi kimliğini oluşturmada anne-baba kadar etkili bir örnek durumundadır. Öğretmen hem görevi hem de toplumdaki yeri bakımından demokratik yaşamın temelini oluşturan anlayış, tutum ve idealleri geliştirmede uygun bir konuma sahiptir. Ancak bunu gerçekleştirebilmesi için öğretmenin, demokrasinin temel değerlerini bilmesi, bu değerleri benimseyerek kendi yaşamında davranışa dönüştürmesi gerekmektedir (Büyükkaragöz ve Kesici, 1996: 354; Demirbolat, 1999: 229). Eşitlik, özgürlük, laiklik, adalet, insancılık, hoşgörü, sevgi, saygı, katılımcılık, insan hakları, iletişim ve barış gibi kavramlarla yüklü olan demokrasinin kazandırılabilmesi için çocuklara mutlaka demokratik ortamlar sunulmalıdır. Toplumsal kuralların yoğun bir şekilde yaşandığı bir yer olan okul, böyle kavramların öğretilmesi ve benimsetilmesi için bulunmaz bir ortamdır. Bu ortamda öncelikle öğretmenlerin model davranışları öğrencilere örnek oluşturacak ve onların düşünen ve düşünceye saygılı vatandaşlar olarak yetişmelerine yardımcı olacaktır. Öğrencilerin ilk örneklerini ailede aldıkları ya da alması gereken demokrasi tohumları, öğretmenlerin demokratik bir sınıf ortamı sağlamasıyla gelişecektir (Tekin vd., 2009: 204-205). Dolayısıyla bireylere demokrasiyi öğretmenin en iyi yolu demokratik eğitim ve öğretim yöntemlerini kullanmak ve davranışlarla model olmayı seçmektir. Böylece birey demokrasinin içeriği ile ilgili bilgileri kazandığı gibi öğretmenin yöntem ve davranışlarından demokratik tutum, beceri ve değerleri de kazanacaktır. Görüldüğü gibi demokratik eğitimin odak noktasını nitelikli öğretmen yetiştirmek teşkil etmektedir. Bu bağlamda araştırmanın amacı, demokratik toplumlarda demokrasinin özelliklerine paralel olarak öğretmenlerin sahip olması gereken nitelikleri belirlemek ve bu niteliklerin öğrencilere yansımalarını tespit etmektir. Araştırmanın amacı doğrultusunda araştırmanın problemini “Sosyal bilgiler dersi öğretmenlerinin sahip olduğu nitelikler öğrencilerin demokratik davranış geliştirmelerinde etkili midir?” sorusu oluşturmaktadır.

2.YÖNTEM

2.1.Araştırma modeli

Araştırmanın modeli durum çalışması olarak tasarlanmıştır. Durum çalışması, araştırılan güncel bir olguyu kendi yaşam çerçevesi içinde inceleyen, olgu ve içinde bulunduğu ortam arasındaki sınırların kesin

hatlarla belirgin olmadığı ve mümkün olduğunca fazla kanıt veya veri kaynağının kullanıldığı bir araştırma yöntemidir (Basse, 1999: 22; Yıldırım ve Şimşek, 2005: 277). Bu çalışmada da derinlemesine bir araştırma hedeflendiğinden birden fazla veri kaynağından yararlanılmıştır.

2.2.Çalışma grubu

2011-2012 eğitim öğretim yılında İstanbul ilinde, Maltepe, Ümraniye ve Kadıköy ilçelerinde farklı sosyo-ekonomik düzeylerdeki yedi farklı okulda eğitim veren 6'sı bay, 8'i bayan olmak üzere 14 öğretmen çalışma grubunun öğretmen ayağını teşkil etmiştir. Öğretmenlerin girdiği sınıflardan birer tanesi rastgele seçilmiş ve bu sınıfların öğrencileri de yani toplam 14 sınıf araştırmanın öğrenci ayağını oluşturmuştur.

2.3.Veri toplama araçları

Öncelikle ilgili literatür (Strain, 2007; Glatthorn, Jones ve Bullock, 2006; Kilbane ve Milbane, 2003; Yapıcı, 2007) taranarak nitelikli öğretmen özellikleri saptanmış ve bu özellikler demokratik tutumlarla karşılaştırılarak öğrencilere ne şekilde yansıtacağı tespit edilmeye çalışılmıştır. Elde edilen verilerden yola çıkarak yapılandırılmış gözlem formu hazırlanmış, hem öğretmenler hem de sınıflar gözleme tabi tutulmuştur. Daha sonra gözlemden elde edilen verileri derinleştirmek amacıyla her sınıftan seçilen hedef öğrencilerle odak grup görüşmesi yapılmıştır. Odak grup görüşmesi belirli bir konu çerçevesinde araştırmacı tarafından önceden saptanmış sorular etrafında bireylerin grup halinde görüş ve tutumlarını ortaya koyduğu bir araştırma yöntemidir (Krueger ve Casey, 2000).

2.4.Veri analizi

Araştırmadan elde edilen veriler içerik analizine tabi tutulmuştur. Yazılı, sözlü ve görsel iletişim mesajlarını çözümleme yöntemi olan içerik analizi önceleri gazete, dergi, makale, reklam ve politik konuşmaları tahlil etmek için kullanılmıştır. Bugün içerik analizi, gazetecilik, iletişim, sosyoloji, psikoloji, iş dünyası ve eğitim araştırmalarında kullanılmaktadır. Bir araştırma metodu olarak içerik analizi herhangi bir fenomeni sistemli ve nesnel bir şekilde tanımlama ve değerlendirme demektir (Elo ve Kyngas, 2008: 107-108). Bu çalışmada da nitelikli

öğretmen, demokratik öğretmen, demokratik öğrenci olguları sistemli ve nesnel olarak analiz edilmeye çalışılmıştır.

3.BULGULAR VE YORUM

Araştırmanın bulguları ilgili literatürden elde edilen bulgular, öğretmen gözlem formlarından elde edilen bulgular, öğrenci gözlem formlarından elde edilen bulgular ve öğrenci-öğretmen görüşmelerinden elde edilen bulgular olarak sınıflandırılmıştır.

3.1.İlgili literatürden elde edilen bulgular

Nitelikli bir öğretmenin hem kişisel özellikler bakımından hem de mesleki özellikler bakımından sahip olması gereken bazı ölçütler bulunmaktadır. Eğitimcilerin çoğu tarafından nitelikli bir öğretilerde bulunması öngörülen ölçütler arasında öğrencilere karşı açık görüşlü ve objektif olma, onların beklenti ve ihtiyaçlarını dikkate alma, eğitimle ilgili karşılaştığı sorunları bilimsel yöntemlerle araştırabilme, bireysel farklılıkları göz önünde bulundurma, öğrencilerinin başarılı olacağına inanma, yenilik ve gelişmelere açık, toplumsal değişimleri anlayıp yorumlayabilme, farklı kültürlere duyarlı olma ve araştırmacılık gibi kişisel özellikler bulunmaktadır. Diğer yandan bir öğretmenin alan bilgisine sahip olma, zamanı etkili kullanma, işbirliği yapma, öğrencilerinin sorunlarının farkında olma, sınıf yönetiminin bütün etkinliklerinde öğrencinin katılımını esas alma, güvenilir ve geçerli ölçme teknikleri ile öğrenci başarısını objektif değerlendirme, öğrencilere öğrenmenin yaşam boyu devam eden bir süreç olduğu bilincini kazandırma, özgür bir sınıf ortamı oluşturarak öğrencilerin girişken, kendini gerçekleştirebilen bireyler olmasını sağlama, tüm öğretim yöntem, teknik ve stratejilerinden yararlanma gibi mesleki özelliklere de sahip olması beklenmektedir (Çelikten, Şanal ve Yeni, 2005: 214-220). Bu bağlamdan yola çıkarak araştırmada öncelikle ilgili literatür (Yapıcı, 2007; Osler ve Starkey, 1994; Novak, 1994; Shechtman,2002) taranarak nitelikli öğretmen özellikleri tespit edilmiş ve bu özellikler demokratik öğretmen özellikleri ile karşılaştırılarak Tablo 1’de özetlenmiştir.

Tablo 1’de görüldüğü gibi nitelikli öğretmen özellikleriyle demokratik öğretmen özellikleri örtüşmektedir. O halde demokratik tutuma sahip öğretmen aynı zamanda istenen nitelikli öğretmen özelliklerini de bünyesinde barındıran öğretmendir. Bu açıdan

bakıldığında çağdaş niteliklere sahip bir öğretmen, demokratik tutumu benimsemiş ve öğrencilerini de bu doğrultuda teşvik eden ve rol model olan ve uygun ortamlar hazırlayan öğretmenler olduğu görülmektedir.

Tablo 1: Nitelikli ve demokratik öğretmen özelliklerinin karşılaştırılması	
Nitelikli öğretmen özellikleri	Demokratik öğretmen özellikleri
Ekonomik, sosyal ve çevre sorunlarına duyarlı olur.	Sosyal bir varlık olarak toplumsal birlikteliğe inanır ve destek olur.
Samimi, sabırlı, sevecen ve hoşgörülü olur.	İstenmeyen davranışları ortadan kaldırmak için anlamaya, yol göstermeye ve hatanın tekrarlanmamasına çalışır.
Öğrencileri çok yönlü tanıyıp öğrenme sürecine katar.	Farklılıkları öğrenme zenginliği olarak görür.
Bireyin gelişme potansiyelini kabul eder.	Tek tip düşünmeye izin vermediği gibi, genel sosyal norm ve değerleri yıpratıcı açılımlara da engel olur.
Bireysel farkları göz önüne alır.	Farklılıkların farkındadır ve saygı duyar.
Etkili iletişim özelliklerine sahiptir.	Öğrencilerle olumlu etkileşim kurar.
Açık ve kolay anlaşılabilen açıklamalar yapar.	Zamanında ve etkili biçimde konuşur.
İfadelerini doğrudan öğrenciye değil davranışa yöneltir.	Öğrencileri yargılamadan davranışların tartışılmasını sağlar.
Güncel konu ve sorunlar hakkında öğrencilerin bilinçlenmesini sağlar.	Güncel konuları sınıfta tartışır.
Kendi fikir ve görüşlerini öğrenciye dayatmaz.	Bir konu hakkında birden fazla görüş ve yorumlar olabileceğini anlar.
Diğerleriyle birlikte çalışabilir.	Diğer öğretmenlerle işbirliği içinde çalışabilir.
Yeni konulara merak duyar.	Gelişmeleri öğrenmek ve dünya hakkında bilgi edinmeye karşı meraklıdır.

3.2.Öğretmen gözlem formlarından elde edilen bulgular

Araştırmanın bu aşamasında 6'sı bay, 8'i bayan olmak üzere 14 sosyal bilgiler öğretmeni dört hafta süreyle yapılandırılmış gözlem formuyla izlenmiştir. Elde edilen veriler Tablo 2'de sunulmuştur.

Dört hafta süresince yapılan gözlemler sonucunda izlenen öğretmenlerin demokratik tutumlarının oldukça yüksek seviyede olduğu görülmüştür. Bu olumlu tablonun, öğretmenlerin gözlemlendiklerinin farkında olmalarından dolayı sergilenmesi muhtemel olabilir. Her ne kadar doğal gözlem ilkeleri uygulanmış olsa dahi sınıfta bulunan

DEMOKRATİK TOPLUMLARDA ÖĞRETMEN NİTELİKLERİ VE ÖĞRENCİLERE YANSIMALARI

gözlemcilerin varlığının bu doğal süreci etkilemiş olabileceğini de göz ardı etmemek gerektiği düşünülmektedir.

Tablo 2: Öğretmen gözlem formundan elde edilen bulgular

Gözleme tabi tutulan öğretmen davranışlar	Bay			Bayan		
	Her zaman	Bazen	Hiçbir zaman	Her zaman	Bazen	Hiçbir zaman
Öğrencilerin düşüncelerini özgürce açıklanmasına izin verme	25	17,9	0	42,9	14,3	0
Düşüncelerini herhangi bir etki altında kalmadan kişisel görüşleri doğrultusunda özgürce açıklayabilme	37,5	5,4	0	53,6	3,6	0
Öğrenciler arasında ırk, cinsiyet, ekonomik varlık ya da düşünsel yeterlik gibi özellikler açısından ayırım yapma	0	1,8	41,1	0	0	57,1
Sınıf kurallarını herkese eşit uygulama	29,1	14,5	0	54,5	1,8	0
Öğrencilerin onurunu zedeleyecek davranış/sözde bulunmaktan kaçınma	23,2	14,3	5,4	35,7	19,6	1,8
Öğrencilerin kişiliğine değer verme	36,4	7,3	0	49,1	7,3	0
Öğrencilerin anlayış ve işbirliği içinde çalışmasını sağlama	26,8	10,7	5,4	37,5	17,9	1,8
Kendisi gibi düşünmeyen öğrencilerin hatalı olduklarını iddia etme	5,5	10,9	25,5	3,6	7,3	47,3
Öğrencilerinin düşüncelerine saygı gösterme	36,4	7,3	0	45,5	9,1	1,8
Öğrencilerin birbirlerinin düşüncelerine saygı göstermelerini sağlama	33,9	7,1	1,8	44,6	12,5	0
Öğrencileriyle kurdukları ilişkilerde, kendilerine itirazda bulunabilmelerine olanak sağlama	23,2	19,6	0	21,4	35,7	0
Sınıf etkinlikleri ile ilgili konularda öğrencilerin görüşlerini alma	21,4	21,4	0	35,7	19,6	1,8
Öğrencilerin belirlenen çalışma konularını özgürce seçmelerine izin verme	21,4	21,4	0	23,2	33,9	0
Öğrencilerin kendi isteklerine göre çalışma grupları kurmalarına izin verme	16,1	26,8	0	14,3	42,9	0
Öğrencilerin önemli bir bölümünü etkileyecek konularda(sınav tarihleri gibi) onlara söz hakkı tanıma	14,3	21,4	7,1	28,6	23,2	5,4
Sınıf etkinliklerini planlamada, öğrencilerin, karar biçimine karşı gelmeye kalkışmalarına izin verme	23,2	17,9	1,8	8,9	37,5	10,7
Öğrencilerin uyması istenilen davranış kurallarına kendisi de uyma	28,6	12,5	1,8	50	3,6	3,6
Bir öğrencinin geçmişteki olumsuz davranışlarını öğrencinin aleyhine kullanmaktan sakınma	28,6	8,9	5,4	48,2	7,1	1,8
Öğrenci başarısını değerlendirirken herhangi bir etki altında kalmaksızın nesnel olma	32,1	10,7	0	50	5,4	1,8
Notu bir yaptırım gücü olarak kullanma	7,1	12,5	23,2	8,9	16,1	32,1
Sınıfın belli olmayan bir çoğunluğu, cezayı gerektiren bir davranışta bulunduğu bütün sınıfı cezalandırma	1,8	20	21,8	1,8	5,5	49,1
Öğrencilerin haklarını, saptanmış kurallar çerçevesinde savunabilmelerini engelleyecek davranışlarda bulunma	1,8	12,5	28,6	0	10,7	46,4
Bir sorunun yanıtını bilmiyorsa bilmediğini açıkça belirtme	17,9	25	0	26,8	30,4	0
Öğrencilerine her zaman güven duyduğunu hissettirme	32,1	10,7	0	39,3	17,9	0
Öğrencilerden gelen eleştiriler doğrultusunda uygulamalarında gerekli değişiklikleri yapma	14,3	26,8	1,8	12,5	44,6	0

Bay ve bayan öğretmenlerin gözlenen davranışları karşılaştırıldığında bayan öğretmenlerin sınıftaki tutumlarının bay öğretmenlere göre daha demokratik olduğu görülmektedir. Bu farklılıkların toplumsal cinsiyet olgusundan doğan farklılıklardan kaynaklandığı söylenebilir. Çünkü kültürün cinsiyetlere çocukluk çağından itibaren uygun bulduğu duygu, tutum, davranış ve roller arasında belirli farklılıklar bulunmaktadır. Bu bağlamda bir toplumda kadın ve erkeğe yönelik birtakım tanımlamalar, imajlar, davranış kalıpları, tutum ve değerler var olmakta ve bunlar insanlar üzerinde denetleyici, sınırlandırıcı ve aynı zamanda rehberlik edici işlevler yerine getirmektedir. Dolayısıyla her kültür, kendi içerisinde kadın ve erkeğin davranışlarına yönelik belirli statü ve rollere sahiptir (Dökmen, 2004: 3; Türköne, 1995: 14). Bu bilgilerin ışığında bay ve bayan öğretmenlerin demokratik tutumlarında tespit edilen farkların, Türk toplumunda erkek imajının okul da dahil her ortamda daha otoriter bir resim çizmesi ve bireyler tarafından da bunun benimsenmesiyle açıklanabilir. Zira her ne kadar demokratik tutumlar benimsenmek ve benimsetilmek istenirse de erkek çocukların daha otoriter ve sert, kız çocukların ise daha ılımlı ve uzlaşımçı olarak yetiştirildiği Türk toplumunun kültürel bir gerçeğidir. Dolayısıyla bayan öğretmenlerin daha demokratik olmasının bunun doğal bir sonucu olduğu düşünülebilir. Yine Ersoy (2009)' un yaptığı araştırmanın sonuçlarına bakıldığında, geleneksel yapı içerisinde kararlarda, rollerde ve statülerde erkeğin baskın olduğu bir aile yapısı ve anlayışı, günümüzün hem kadınları hem erkekleri tarafından uygun görülmesi de bu anlayışın izlerinin tam olarak kaybolmadığı saptanmıştır. Hala kadınların % 17,7'si ve erkeklerin % 34,7'si bu düşünceyi uygun bulmaktadır. Bu doğrultuda erkeklerin “evde erkeğin sözü geçer” anlayışına paralel olarak “sınıfta benim sözüm geçer” ifadesini yaşam parolası yaptıkları düşünülebilir.

3.3.Öğrenci gözlem formlarından elde edilen bulgular

Gözleme tabi tutulan öğretmenlerin girdikleri sınıflardan birer tanesi yapılandırılmış gözlem formuyla gözlenmiş ve demokratik öğretmen tutumlarının öğrencilere yansımaları tespit edilerek Tablo 3'de özetlenmiştir.

DEMOKRATİK TOPLUMLARDA ÖĞRETMEN NİTELİKLERİ VE ÖĞRENCİLERE YANSIMALARI

Tablo 3: Demokratik öğretmen tutumlarının öğrencilere yansımaları	
Demokratik öğretmen tutumları	Öğrencilere yansımaları
Öğrencilerin düşüncelerini özgürce açıklamalarına izin verme.	Öğrenciler çeşitli konularda düşüncelerini çekinmeden söylerler.
Öğrencilerin kişiliğine önem verme.	Öğrenciler özgüvenli davranışlar sergilerler ve birbirlerine değer verdiklerini gösterirler.
Öğrenciler arasında ayırım yapmama	Öğrenciler arkadaşlarını seçerken aralarında ayırım yapmazlar.
Öğrencilerin onurunu zedeleyici davranış/sözde bulunmaktan kaçınma.	Öğrenciler arkadaşlarının onurunu kırıcı sözler sarf etmezler ya da davranışta bulunmazlar.
Kendisi gibi düşünmeyen öğrencilerin hatalı olduğunu iddia etmekten kaçınma.	Öğrenciler arkadaşları kendilerinden farklı düşünce ve davranışlar sergilediğinde onları yargılamaz, kendi düşüncelerini onlara kabul ettirmek için zorlamaz.
Öğrencilerinin uymasını istediği davranış kurallarına kendisi de uyar.	Öğrenciler arkadaşlarının uydıkları kurallara kendileri de uymaktan kaçınmaz.

Tablo 3’de görüldüğü gibi öğretmenlerin göze çarpan demokratik tutumlarının öğrencilerin davranışlarına yansiyarak öğrenciler tarafından benimsendiği gözlenmiştir. Bir başka deyişle Unesco tarafından demokrasi eğitiminde öğrencilere kazandırılması önerilen nitelikler öğretmenlerin öğrencilerine yansıtmış olduğu demokratik özelliklerle paralellik göstermektedir. Tekin vd. (2009: 204)’nin belirttiği gibi demokratik bir sınıf ortamının varlığı öğrencilerde demokratik tutum ve davranışların geliştirilmesinde önemli bir faktördür. Yine demokratik ilkeleri benimseyen, uygulayan bir öğrenci yetiştirmek isteniyorsa verilen eğitimin demokratik bir ortamda olması ve özellikle öğretmenin demokratik tutum ve davranışlara sahip olması, ders içi ve ders dışı etkinliklerde demokratik tutumlar sergileyerek öğrencilere model olunması gerekmektedir. Zira araştırmalar öğretmenin kişisel tutumlarının öğrencinin tutumlarının oluşmasında ana değişken olduğunu ortaya çıkarmıştır. Öğretmen her davranışı ile öğrencisine model olmalıdır, çünkü ilköğretim çağından başlayarak öğrenciler, giyim kuşamdan, yürüyüp konuşmaya kadar öğretmenlerini örnek alarak davranışlarını oluşturma yoluna giderler (Tooper, 2007; Başaran, 1986; Yeşil, 2004: 197).

3.4.Öğrenci görüşmelerinden elde edilen bulgular

Öğretmen ve öğrencilerin gözlem süreçleri sonunda öğrencilerle öğretmenlerin sınıftaki demokratik tutumları ile ilgili odak grup görüşmesi yapılmıştır. Odak grup görüşmesine katılacak öğrenciler gözlemlenen 14 öğretmenin rastgele seçilen bir sınıfından bir kız bir erkek öğrenci olacak şekilde belirlenmiştir. Dolayısıyla görüşmeye 14'ü kız 14'ü erkek olmak üzere 28 yedinci sınıf öğrencisi 4'lü gruplar halinde alınmıştır. Elde edilen veriler temalar halinde organize edilerek içerik analizine tabi tutularak tablo 4'te sunulmuştur.

Tablo 4: Öğrenci görüşmelerinden elde edilen bulgular				
Temalar	Olumlu örnek ifadeler	f	Olumsuz örnek ifadeler	f
Özgür düşünce	... öğretmenimiz düşüncelerimizi istediğimiz şekilde ifade etmemize izin veriyor...	23	... öğretmenimiz kalabalık olduğumuzu hepimizin tek tek konuşamayacağını söylüyor...	5
Kurallara uyma	... öğretmenimizle birlikte sınıf kurallarını belirledik ve hem öğretmenimiz hem de biz bu kurallara uymakla yükümlüüz... kurallara uymadığımız zaman neden uymamız gerektiğini açıklayarak bizi uyarmaya çalışıyor...	20	... sınıfta bizim uymamızı istediği kurallara öğretmenimiz bazen uymuyor... kurallara uymadığımızda bizi disipline vermekle tehdit ediyor...	8
Öğretim yöntemi	... genellikle grup çalışmaları yapıyoruz... öğretmenimiz işbirlikli çalışmalara yönlendiriyor... araştırma ve problem çözmeye dayalı ödevler veriyor öğretmenimiz...	14	... öğretmenimiz dersi anlatıyor ve bize eve ödev veriyor... okul dışında bir araya gelemediğimiz için öğretmen bireysel çalışmamızı söylüyor...	14
Sınıf yönetimi	... öğretmenimiz çoğunlukla hoşgörülü ve anlayışlıdır... öğretmenimiz sınıf yönetiminin kurallarla yürümesini istiyor... kurallara uymadığımız zaman karmaşa çıkacağını anlatıyor...	23	... öğretmenimiz bazen bizi notumuzu kırmakla tehdit ederek susmamızı sağlıyor...	5
Öğrenci ilgi ve sorunları	... öğretmenimiz bizim hangi konularla ilgilendiğimizi sorarak dersi ona göre planlıyor... bizim sorunlarımızın çözümüne de derslerde yer veriyor...	6	... öğretmenimiz müfredat yetişmez diyor ve bizim ilgi ve ihtiyaçlarımıza ya da sorunlarımıza derste yer vermiyor...	22

Hilligen, sınıfta demokratik ortam oluşturulması için gerekli dört faktörden bahsetmektedir. Bunlar; sınıfta açık toplum yapısı oluşturma, öğrencilere grup çalışmaları yaptırma, öğrencilere araştırma veya çözümleyici yaklaşımı kullandırma ve öğrencilerin kendi ilgi ve sorunlarını başlangıç noktası olarak almalarının sağlanması olarak sayılabilir (Shafer, 1987: 200-201). Bu açıdan öğretmenlerin çoğunlukla kendi öğrencileri için demokratik bir ortam oluşturabilmiş oldukları görülmektedir.

3.5.Öğretmen görüşmelerinden elde edilen bulgular

Öğretmenlerin demokratik davranışlarının öğrencilere yansımalarına ilişkin olarak öğretmenlerle de yarı yapılandırılmış görüşme yapılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme formundan elde edilen bulgular çeşitli temalar halinde kategorize edilerek Tablo 5'te özetlenmiştir.

Öğretmenlerle yapılan görüşmeler, öğrencilerin sınıf ortamında karşılaşabileceği demokratik öğeler açısından incelenmiş, Tablo 5'te sunulmuştur. Görüldüğü gibi araştırmaya katılan öğretmenlerin çoğunluğu kendilerinin demokratik öğelere uygun davranışlar sergilediğini belirtmektedir. Buna karşılık, kendileri her ne kadar demokratik davranışlar sergilese de öğrencilerin tam olarak demokratik davranışları benimseyemediklerini ileri sürmektedirler. Ayrıca öğretmenlere demokratik tutum ya da demokrasi eğitiminden ne anladıkları sorulduğunda çoğunluğu bu konuyla ilgili yeterli ve somut bilgiye veya örneğe sahip olmadıklarını ifade etmektedirler. Örneğin sınıfta yaptıkları uygulamaların ya da kendilerinin demokratik davranış sergilemelerinin öğrencilere demokrasiyi aşlamak için yeterli olmadığını düşündüklerini ifade etmektedirler. Yine özgürlük kavramının hem öğrenciler tarafından hem veli tarafından yanlış algılandığı konusunda sitem etmektedirler. Birçok araştırmacının (Levin, 1998; Touraine, 2002; Shechtman, 2002) değindiği gibi ülkelerin demokratikleşmesinde temel rolü okullar ve okulların yönetimleri oynamaktadır. Ancak öğretmenler, yeterli ve doğru olanın ne olduğu konusunda yapmaları gerekenin kendileri tarafından tam olarak özümsemediğini ileri sürmektedirler. Diğer yandan, Büyükkaragöz ve Çivi (1999)'nin de belirttiği gibi demokratik tutumların öğrencilere kazandırılmasında öğretmen, öğrenci, veli üçgeninin sağlıklı iletişim içerisinde bulunmasının sağlanması gerekli görülmektedir.

Tablo 5: Öğretmenlerle yapılan görüşmelerden elde edilen bulgular

Temalar	Olumlu örnek ifadeler	f	Olumsuz örnek ifadeler	f
Özgür düşünce ortamı	... öğrencilerin düşüncelerini özgürce ifade etmelerine izin veririm... öğrencilerim çok rahat bir şekilde görüşlerini açıklarlar, onları yargılamam...	12	... rahatça konuşmalarına izin vermeme rağmen konuşmakta çekinenler oluyor... özgürce konuşmalarına izin verince karmaşa yaratıyorlar... Hepsinin görüşlerini söylemelerine izin verirsem zaman yetmez...	2
Kurallara uyma	... birlikte sınıf kurallarını belirledik, ben de onlarla birlikte bu kurallara uyuyorum... kendimi kuralların dışında tutmuyorum... kurallar birlikte yaşamı kolaylaştıran unsurlardır, bu nedenle ben de uyarım, öğrencinin de uymasını sağlarım...	11	... sınıf kuralları öğrenciler içindir, ben ne de olsa nasıl davranacağımı biliyorum...	3
Öğretim yöntemi	... öğrencilerimi birlikte yaşamının kurallarının en iyi şekilde öğrenileceğini düşündüğüm grup çalışmaları ya da işbirlikli öğrenme çalışmalarına yönlendiririm... Gerçek hayat problemleriyle karşı karşıya gelmelerini sağlayarak araştırma ve problem çözme becerilerini geliştirmeye çalışırım... araştırma ödevlerini sosyal ilişkilerini ve iletişim becerilerini geliştirebilecekleri konular üzerine vermeye özen gösteririm...	13	... grup çalışmaları için okul dışında bir araya gelme imkânları kısıtlı olduğu için gerçek anlamda bir grup çalışması olamıyor... mükemmeliyetçi çocuklar grubun bütün yükünü üzerine alıyor, grup amacından sapıyor...	1
Sınıf yönetimi	... sınıf yönetiminde demokratik liderliği temele alırım... sınıfı kurallara bağlı olarak yönetirim, kurallara uyulmazsa sınıfta anarşi çıkacağını açıklarım...	8	... sınıf disiplinini sağlamak için not kozunu kullandığım zamanlar yok değil...	6
Öğrenci ilgi ve sorunları	... öğrencilerin ilgi duyduğu konular benim için önemli ama daha da önemli olan her konunun öğrencinin ilgisini çekecek hale getirmek, ona ihtiyaç duyduğunu hissettirmek...	8	... bize düşen müfredatı işlemek, öğrencinin ilgilerini müfredatın neresine koyacağız?... Zaten konuları bitiremiyoruz, öğrencinin ilgi ve merakları sadece dersi dağıtır...	6
Demokrasi eğitimi	... demokratik eğitim öğrencilerin belirli kuralları benimseyip, birbirlerine hoşgörülü ve anlayışlı davranmalarını sağlamaktır...	3	... çocukların serbestçe görüş bildirmeleri, kurallarla sınıf yönetme, öğrencilerle iyi iletişim kurma dışında demokratik davranış nedir bilmiyorum, demokrasi sadece bunlardan mı ibaret, demokratik olmak öğrencileri tamamen özgür bırakmak mı? Bu sorulara nasıl cevap bulabiliriz... demokratik eğitim ne demek, herkes demokratik tutumları ölçüyor ama bu tutumları nasıl geliştireceğimiz üzerinde bilgi vermiyor...	11

4.SONUÇ

Sonuç olarak cinsiyet farklılıklarına rağmen araştırmaya katılan öğretmenlerin büyük bir kısmının demokratik nitelendirilebilecek davranışlar sergiledikleri görülmekte ve bu davranışların da büyük bir kısmının öğrencilerin davranışlarına yansıdığı fark edilmektedir. Ancak öğretmenler, kendilerine demokrasi eğitiminin niteliği ve nasıl geliştirileceği ile ilgili bir soru yöneltildiğinde, bu konuyla ilgili hem kendi zihinlerinde hem de öğrenci ve velilerin zihinlerinde birtakım soru işaretleri olduğundan bahsetmektedirler. Bu soru işaretleri, “Demokratik davranış nedir?, Demokrasi, öğrencinin her istediğini yapmasına izin vermek mi onu tamamen özgür bırakmak mıdır?, Demokratik olmak kurallarla sınırlamayı ortadan kaldırıyor mu herhangi bir yaptırım uygulamak demokrasinin dışına çıkmak mı demektir?, Öğrencilerin demokratik davranışları sergilemesini sağlamak ya da demokrasiyi benimsetmek için ne gibi etkinlikler yapmamız gerekir?, Somut olarak yapılması gerekenler nelerdir?” gibi sorulardan oluşmaktadır. Demircioğlu ve Mutluer (2009)’in yapmış olduğu *tarih öğretmen adaylarının demokrasi eğitimi hakkındaki görüşleri: Karadeniz Teknik Üniversitesi örneği* adlı çalışmada da tarih öğretmen adaylarının tamamına yakınının demokrasi konusunda yeterli bilgi ve olumlu tutumları olmalarına karşın demokrasi eğitimini nasıl destekleyecekleri konusunda yeterli bilgi ve deneyimlerinin olmadığı sonucu ortaya çıkmıştır. Engel (2008)’in de vurguladığı gibi demokrasi eğitiminin başarılı olabilmesi, öğretmenlerin demokrasiyi en iyi şekilde öğrenmesiyle gerçekleşir. Dolayısıyla öğretmenlerin öğrencilere demokratik ortamlar yaratarak, demokrasinin yaşanılarak öğrenileceğini (Kahne ve Westheimer, 2003: 35) gösterebilecekleri çeşitli çalışmalar yapılmalıdır.

Öğretmenlerin demokratik davranışlarının öğrencilere yansıdığı düşünüldüğünde şöyle bir öneride bulunulabilir: Öğrencilerin demokrasinin ne olduğu ve davranışa nasıl dönüştürüleceği konusunda “demokrasi eğitimi projeleri” üretilmesi ve bu projelerin hayata geçirilmesi konusunda özellikle sosyal bilgiler öğretmenliği anabilim dalı 8. Yarıyıl dersleri arasında yer alan “sosyal proje” derslerinin kullanılması söz konusu olabilir. Böylece hem “sosyal proje” derslerinin aktif hayatta yerini bulacağı hem de demokrasi kültürünün yerleştirilmesi açısından

hem öğretmen adaylarına hem öğretmenlere hem de öğrencilere fayda sağlayacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Bassegy, M. (1999). Case study research in educational settings. Buckingham: Open University Press.
- Başaran, İ. E. (1986). “Demokrat öğrenci nasıl yetiştirilir?”. Ankara üniversitesi eğitim bilimleri dergisi. Cilt: 19. Sayı: 1, 111-116.
- Büyükkaragöz, S. ve Çivi, C. (1999). Genel öğretim metodları (10. Baskı). İstanbul: beta yayın dağıtım.
- Büyükkaragöz, S. ve Kesici, Ş. (1996). Öğretmenlerin hoşgörü ve demokratik tutumları. Eğitim yönetimi. Yıl 2. Sayı 3. Yaz 1996, 353-365.
- Çelikten, M., Şanal, M. ve Yeni, Y. (2005). Öğretmenlik mesleği ve özellikleri. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. Sayı 19. Yıl 2005/2. 207-237.
- Demirbolat, A. (1999). Demokrasi ve demokratik eğitim. Kuram ve uygulamada eğitim yönetimi. Yıl 5. Sayı 18.
- Demircioğlu, İ. ve Mutluer, C. (2009). I. Uluslararası Avrupa Birliği, demokrasi, vatandaşlık ve vatandaşlık eğitimi sempozyumu. 28-30 Mayıs 2009 Uşak. 272-279.
- Dökmen, Z. Y. (2004). Toplumsal cinsiyet. İstanbul. Sistem yayıncılık.
- Elo, S. ve Kyngas, H. (2008). The qualitative content analysis process. *Journal of Advanced Nursing*. 62 (1): 107-115.
- Engel, L. (2008). Experiments in democratic education. *The Social Studies*. 32. 117-122.
- Ersoy, E. (2009). Cinsiyet kültürü içerisinde kadın ve erkek kimliği (Malatya örneği). Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. Cilt: 19. Sayı: 2. 209-230. Elazığ.
- Glatthorn, A. A., Jones, B. K. ve Bullock, A. A. (2006). *Developing highly qualified teachers*. Thousand Oaks, Ca: corwin press.
- Kahne, j. ve Westheimer, J. (2003). “Teaching democracy: what schools need to do”. *Phi Delta Kappan* 85 (1). 34-40.

DEMOKRATİK TOPLUMLARDA ÖĞRETMEN NİTELİKLERİ VE ÖĞRENCİLERE YANSIMALARI

- Kilbane, C. R. ve Milbane, N. B.(2003). *The digital teaching portfolio handbook: a how-to guide for educators*. Boston: Allyn and Bacon.
- Krueger, R. A. ve Casey, M. A. (2000). (Third Edition) *Focus groups: a practical guide for applied research*. Thousand Oaks, Ca: Sage.
- Levin, B. (1998). The educational requirement for democracy. *Curriculum Inquiry*. 28 (1). 57-59.
- Novak, J. M. (ed). (1994). *Democratic teacher education: programs, processes, problems, and prospects*. Albany. State university of new york press.
- Osler, A. ve Starkey, H. (1994). Fundamental issues in teacher education for human rights: a european perspective. *Journal of Moral Education*. 23.349-360.
- Shafer, S. F. (1987). "Human rights education in schools" human rights and education, (Edit. Norma Bernstein Tarrow), ss. 191-205, Pergamon Press, New York.
- Shechtman, Z. (2002). Validation of the democratic teacher belief scale. *Assessment in Education; Principles, Policy ve Practice*. 9. 363-377.
- Strain, L. B. (2007). Documenting characteristics of highly qualified teachers. *Forum on Public Policy*. Vol: 2007 no: 3 summer.
- Tekin, M., Yıldız, M., Lök, S. ve Taşğın, Ö. (2009). Beden eğitimi ve spor yüksekokulunda öğrenim gören öğretmen adaylarının çeşitli değişkenlere göre demokratik tutum düzeylerinin incelenmesi. *Niğde Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*. Cilt: 3. Sayı: 3. 204-212.
- Toper, T. (2007). İlköğretim ikinci kademe demokrasi eğitimi: ikinci kademe öğretmenlerinin demokratik tutum ve davranışları sergileme düzeyleri (Kars ili örneği). *Yayınlanmamış yüksek lisans tezi*. Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Kars.
- Touraine, A. (2002). *Demokrasi nedir?* (Çev. O. Kunal). İstanbul. Yapı Kredi Yayınları.

- Türköne, M. (1995). Eski Türk Toplumunda cinsiyet kültürü. Ankara. Ark yayınevi.
- Ural, Ş. (1988). Demokrasi kavramı, toplumsal değerler ve birey. Unesco Türkiye milli komisyonu, insan bilimleri komitesi tarafından Ankara'da Türk Tarih Kurumu salonunda düzenlenen 'Demokrasinin Felsefi Temelleri' isimli toplantıda yapılan konuşma metninin genişletilmiş şeklidir.
- Yapıcı, M. (2007). Öğretmen tutumları ve yansımalar. Üniversite ve Toplum Dergisi. Eylül 2007. Cilt 7. Sayı 3.
- Yeşil, R. (2004). Öğrenci ve öğretim elemanlarının tartışma tutum ve davranışları arasındaki ilişki. Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi. Cilt: 5. Sayı: 2.195-208.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2005). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Ankara: Seçkin yayınları.